

прислухаймось до порад великого українця, який прагнув перетворення народу із роз'єданого чварами та ідеологіями, – в сильний, організований, зрілий організм, який займе гідне місце між народами і всі станьмо до праці [4].

Ключові слова: освіта, методика, історична освітня галузь, українська ідентичність

Список використаних джерел та літератури

1. Громадянська та історична освітня галузь. Методичні рекомендації для вчителів на 2023-2024 навчальний рік. URL : <https://osvita.ua/school/metod-rekom/90008/>
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
3. Пометун О. Формування національної ідентичності – найважливіше завдання історичної шкільної освіти. URL : https://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/Conference/aktual_n_problemi_tm_n_.pdf
4. Правила життя митрополита Андрея Шептицького. URL : https://tvoemisto.tv/news/mytropolyt_sheptytskyy_stvoryv_proobraz_idealnoi_ukrainy_71904.html
5. Що не так з уроками історії в школі? Пояснюють історики. URL : <https://localhistory.org.ua/texts/statti/shcho-ne-tak-z-urokami-istoriyi-u-shkoli-poiasnuiut-istoriki/>

*Науменко Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, ст. наук. співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

СПІВВІДНОШЕННЯ УЧЕНЬ / ВЧИТЕЛЬ ЯК ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Однією із важливих характеристик системи загальної середньої освіти в країні є кількість учнів /учениць на одного вчителя в закладі загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО). Згідно із дослідженнями Анни Флек (Anna Fleck) нестача педагогів та збільшення наповнюваності класів може негативно вплинути на успішність, освітні досягнення та поведінку учнів [14]. Адже збільшення в класі кількості здобувачів ускладнює їхній доступ до належних освітніх ресурсів і можливість вчителя задовольнити потреби всіх учнів. Натомість, зменшення кількості учнів у класі дає можливість педагогу застосовувати особистісно орієнтований підхід у навчанні. Водночас науковці наголошують, що співвідношення кількості здобувачів освіти на одного педагога не гарантує успіху в навчанні учнів. На якість освітнього процесу впливають стиль і методи викладання, вибір засобів навчання тощо [14].

Дослідники одностайні в тому, що: 1) для якісної освіти учні початкової школи потребують більшої взаємодії з вчителями, а отже й більшого обсягу часу педагога. Саме тому наповнюваність класів початкових шкіл повинна бути меншою, ніж класів закладів базової середньої та профільної освіти; 2) для учнів із вразливих верств населення будуть корисними невеликі за наповнюваністю класи; 3) існує позитивний зв'язок між меншою кількістю учнів у класі та задоволеністю вчителів освітнім процесом [13].

Співвідношення учень/учитель часто використовується для порівняння якості навчання в різних країнах. Так, у 2018 р. у початкових школах цей показник складав від 7 учнів на одного вчителя (у Сан-Марино) до 83 (у Центральноафриканській Республіці) (середній показник у світі – 23 учня; в Україні – 13; США – 14; Великій Британії – 15) [15]; у закладах загальної середньої освіти цей показник варіювався від 6 учнів на одного вчителя (у Сан-Марино) до 72 (у Малаві) (середній показник у світі – 17 учнів; в Україні – 7; США – 15; Великій Британії – 17) [16].

В Україні кількість учнів на одного вчителя у ЗЗСО у міських поселеннях майже вдвічі більша за цей показник у сільській місцевості (табл. 1).

Таблиця 1.

Кількість учнів і вчителів та кількість здобувачів освіти на одного вчителя у закладах загальної середньої освіти в Україні з 2018/2019 по 2023/2024 навчальні роки

Навчальні роки	Усього			Міські поселення			Сільська місцевість		
	кількість учнів, осіб	кількість учителів, осіб	кількість здобувачів освіти на одного вчителя, осіб	кількість учнів, осіб	кількість учителів, осіб	кількість здобувачів освіти на одного вчителя, осіб	кількість учителів, осіб	кількість учнів, осіб	кількість здобувачів освіти на одного вчителя, осіб
2018/2019 н. р.	4 016 488	439 173	9,15	2 825 135	244 105	11,57	1 191 353	195 068	6,1
2019/2020 н. р.	4 115 791	437 961	9,4	2 915 414	246 419	11,83	1 200 377	191 542	6,27
2020/2021 н. р.	4 191 538	437 981	9,57	2 982 196	250 192	11,92	1 209 342	187 789	6,4
2021/2022 н. р.	4 230 358	434 755	9,73	3 034 679	254 814	11,91	1 195 679	179 941	6,6
2022/2023 н. р.	4 041 976	401 836	10,06	2 907 979	236 565	12,29	1 133 997	165 271	6,86
2023/2024 н. р.	3 906 174	390 089	10,01	2 806 892	230 620	12,17	1 099 282	159 469	6,89

Таблицю створено з використанням даних [1; 2; 3; 4; 5; 6].

У розрізі за навчальними роками (з 2018/2019 н.р. по 2023/2024 н. р.) досить цікавим є виявлення того факту, що у 2022/2023 н. р., не зважаючи на суттєве зменшення кількості учнів і вчителів у ЗЗСО в цілому, у міських поселеннях і сільській місцевості (через вимушене переміщення населення України за кордон внаслідок військової агресії російської федерації), спостерігалось збільшення кількості учнів на одного вчителя у порівнянні з цими показниками у 2021/2022 н. р. (див. табл. 1). У 2022/2023 н. р. у порівнянні з 2021/2022 н. р. кількість учнів зменшилася на 4–5%, кількість вчителів – на 7–8% (див. табл. 1.)

У 2021/2022 н. р. у порівнянні з 2020/2021 н. р. суттєво збільшилася кількість здобувачів освіти на одного вчителя у гімназіях у міських поселеннях (на 34%) і сільській місцевості (майже в 5 разів) та в ліцеях в цілому (вдвічі), у міських поселеннях (вдвічі) і сільській місцевості (понад в 3,5 рази) (табл. 2).

Таблиця 2.

Кількість здобувачів освіти на одного вчителя у початкових школах, гімназіях та ліцеях в Україні з 2018/2019 по 2023/2024 навчальні роки

Навчальні роки	Початкові школи			Гімназії			Ліцеї		
	Усього	Міські поселення	Сільська місцевість	Усього	Міські поселення	Сільська місцевість	Усього	Міські поселення	Сільська місцевість
2018/2019 н. р.	9,36	13,73	4,89	6,64	7,02	2,41	4,25	4,91	1,84
2019/2020 н. р.	9,5	13,45	4,73	6,08	6,85	1,59	4,69	5,62	2,1
2020/2021 н. р.	9,86	13,51	4,73	5,79	6,89	1,14	4,13	4,9	2,02
2021/2022 н. р.	9,49	12,05	4,79	6,5	9,23	5,4	9,21	10,22	7,45
2022/2023 н. р.	10,18	12,69	5,04	7,65	11,54	5,74	9,58	10,59	7,75
2023/2024 н. р.	10,06	12,11	4,98	7,89	11,26	5,79	9,38	10,22	7,83

Таблицю створено з використанням даних [1; 2; 3; 4; 5; 6].

У табл. 2 не міститься інформація щодо кількості здобувачів освіти на одного вчителя у гімназіях з дошкільним відділенням та початковою школою; гімназіях з початковою школою; ліцеях з дошкільним відділенням, початковою школою та гімназією; ліцеях з початковою школою та гімназією; ліцеях з дошкільним відділенням та гімназією; ліцеях з гімназією.

У розрізі навчальних предметів виявлено, що у 2023/2024 н. р. у порівнянні з 2018/2019 н. р. зменшилася кількість вчителів майже з усіх предметів (рис. 1). Наприклад, на 52,2% зменшилася кількість вчителів із зарубіжної літератури (з 18 089 до 8 639 осіб), на 40,9% – з французької мови (з 1 467 до 867 осіб), на 31,4% – з німецької мови (з 5 581 до 3 831 особи) тощо. Водночас збільшилася кількість учителів з основ інформатики (на 1,7% (з 12 936 до 13 153 осіб)), з інших іноземних мов (на 15,2% (з 507 до 584 осіб)) та з інших неукраїнських мов та літератур (на 126,97% (з 1 498 до 3 400 осіб)) (див. рис. 1).

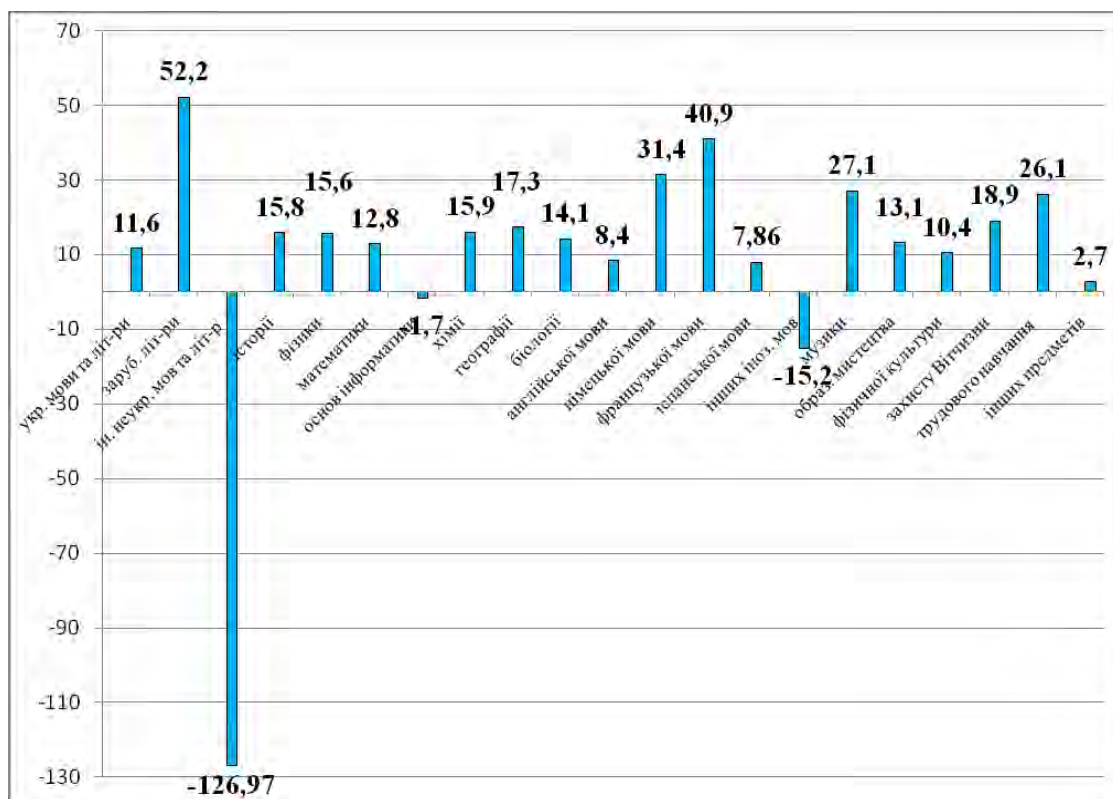
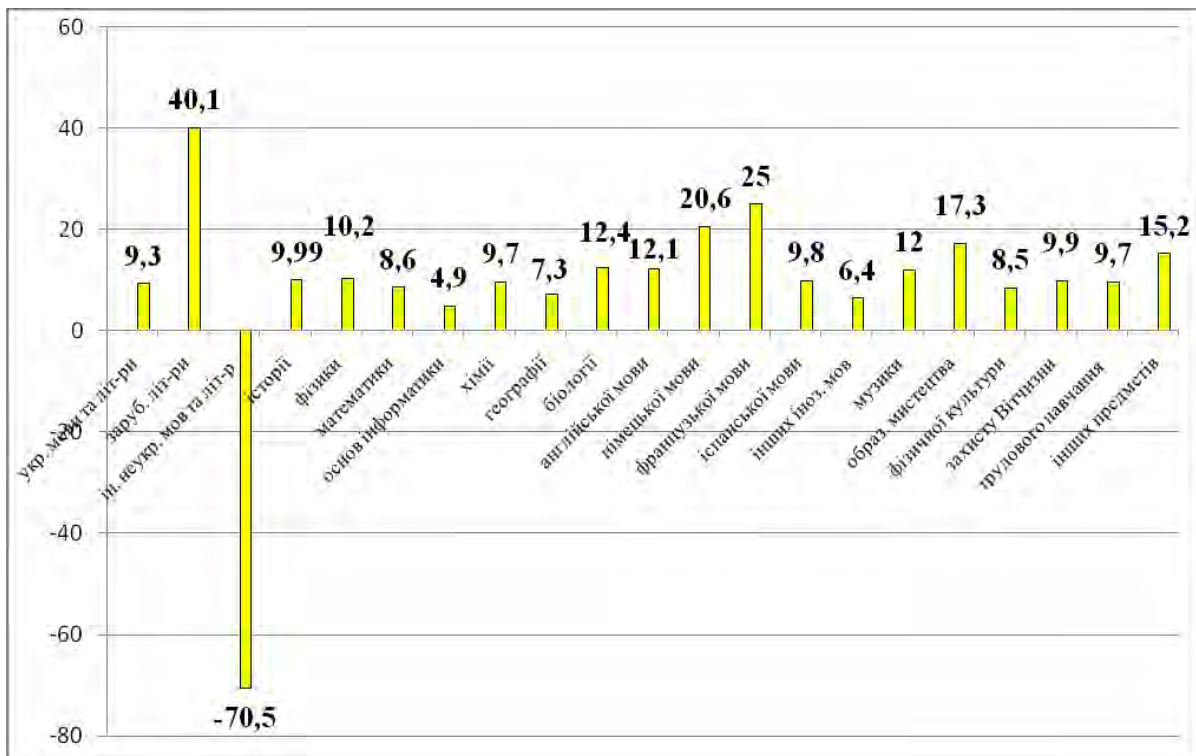

Рис. 1. Відсоток зменшення кількості вчителів-предметників у 2023/2024 навчальному році у порівнянні з 2018/2019 навчальним роком

Рисунок створено з використанням даних [7; 8; 9; 10; 11; 12].

При цьому у 2023/2024 н. р. у порівнянні з 2021/2022 н. р., на тлі зменшення кількості вчителів-предметників майже з усіх навчальних предметів (рис. 2), кількість вчителів з неукраїнських мов та літератур збільшилася на 70,5% (з 1 994 до 3 400 осіб) (див. рис. 2). (У 2022/2023 н. р. нараховувалося 2 916 вчителів з інших неукраїнських мов та літератур).

*Рис. 2. Відсоток зменшення кількості вчителів-предметників у 2023/2024 навчальному році у порівнянні з 2021/2022 навчальним роком
Рисунок створено з використанням даних [7; 8; 9; 10; 11; 12].*

Оскільки в Україні кількісне співвідношення учень / учитель становить в середньому 9–10, цей показник, на нашу думку, є підтвердженням об’єктивної можливості для українських вчителів використовувати в ЗЗСО особистісно орієнтований підхід у навчанні. Проте на сьогодні більшість педагогів викладають свої предмети у змішаному, а деякі – лише в дистанційному форматі, що, в свою чергу, не дозволяє повноцінно застосувати особистісно орієнтований підхід, а також негативно впливає на якість навчання українських учнів.

Також, на нашу думку, така характеристика системи загальної середньої освіти як кількість учнів на одного вчителя в ЗЗСО України не завжди є достатньо інформативною з огляду на особливості конкретного закладу освіти та освітньої системи загалом. Адже у початковій школі більшість предметів викладає один вчитель на протигагу базовій середній і профільній освіті, де кожен навчальний предмет, як правило, викладає окремий педагог, а отже й кількість вчителів на один клас збільшується. Тобто, більш коректною

характеристикою системи загальної середньої освіти є наповнюваність класів у ЗЗСО. Відповідно актуальними є подальші дослідження кількісних і якісних характеристик діяльності закладів загальної середньої освіти як показників якості освітнього процесу.

Ключові слова: кількість учнів на одного вчителя; співвідношення учень / учитель; якість навчання; особистісно орієнтований підхід; заклади загальної середньої освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2018/2019 н. р.): інформаційний бюлетень / Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України. URL : <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2019-2/>
2. Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2019/2020 н. р.): інформаційний бюлетень / Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України. URL : <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2020-2/>
3. Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2020/2021 н. р.): інформаційний бюлетень / Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України. URL : <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2021-2/informatsijni-byuleteni/>
4. Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2021/2022 н. р.): інформаційний бюлетень / Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України. URL : <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2022-2/informacijni-byuleteni/>
5. Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2022/2023 н. р.): інформаційний бюлетень / Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України. URL : <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2023-2/informacijni-byuleteni/>
6. Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2023/2024 н. р.): інформаційний бюлетень / Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України. URL : <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2024-2/informacijni-byuleteni/>
7. Про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватних закладів (2018/2019 н. р.): інформаційний бюлетень / Відділ освітнього інформаційного забезпечення, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України. URL : <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2019-2/>
8. Про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватних закладів (2019/2020 н. р.): інформаційний бюлетень / Відділ освітнього інформаційного забезпечення, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України. URL : <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2020-2/>

9. Про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватних закладів (2020/2021 н. р.): інформаційний бюлетень / Відділ освітнього інформаційного забезпечення, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України. URL : <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2021-2/informatsijni-byuleteni/>

10. Про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватних закладів (2021/2022 н. р.): інформаційний бюлетень / Відділ освітнього інформаційного забезпечення, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України. URL : <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2022-2/informaczijni-byuleteni/>.

11. Про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватних закладів (2022/2023 н. р.): інформаційний бюлетень / Відділ освітнього інформаційного забезпечення, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України. URL : <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2023-2/informaczijni-byuleteni/>.

12. Про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватних закладів (2023/2024 н. р.): інформаційний бюлетень / Відділ освітнього інформаційного забезпечення, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України. URL : <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2024-2/informaczijni-byuleteni/>.

13. Class size & student-teacher ratio. *Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)*.

URL : <https://gpseducation.oecd.org/revieweducationpolicies/#!node=41720&filter=all>.

14. Fleck A. How Student-Teacher Ratios Vary Across the Globe. *STATISTA*. URL : <https://www.statista.com/chart/28158/student-teacher-ratio-in-selected-countries/>.

15. Pupil-teacher ratio, primary. *The World Bank*. URL : <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRL.TC.ZS>.

16. Pupil-teacher ratio, secondary. *The World Bank*. URL : https://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.ENRL.TC.ZS?end=2019&name_desc=false&start=1970&view=chart&year=2018.

*Побережник Світлана Степанівна,
Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради,
м. Житомир, Україна*

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Заклади освіти, як державні інституції, мають зобов'язання забезпечити поширення знань щодо норм міжнародного гуманітарного відповідно до низки статей Женевських конвенцій, так як Україна є державою-учасницею